

Nataša Konestabo

PREDSTAVITEV IZBORA NAJBOLJŠIH KMETIJ SEVEROVZHODNE SLOVENIJE V ORGANIZACIJI REGIONALNEGA TEDNIKA VESTNIK 1991-1996

Socialna in bivalna podoba krajev ob Muri že dolgo ni več vezana izključno na naravno-geografsko okolje. Različni zgodovinski, družbeni in gospodarski dejavniki so jim počasi, a vztrajno odpovedovali zaprtost v okviru samozadostne podeželske skupnosti, ki je skozi različne povesti projicirala stereotipe o rodovitnosti in bogastvih zemlje, ki je večinski sloji prebivalstva niso nikoli bili deležni. Agrarna prenaseljenost in madžarska dedna zakonodaja sta ohranjali parcelno razdrobljenost in majhna kmečka gospodarstva, s čimer so se ustvarjale razmere za sprva sezonsko zaposlovanje znotraj ogrskih pokrajin, po letu 1890 pa so izselitveni tokovi za stalno vodili v čezoceanske države. Obsežni - z letom 1952 celo ilegalni - migracijski premiki so, kot že ničkolikokrat poprej, spremenili etnična, poklicna, zemljiška in družbena razmerja.

Pomembnejši mejnik v preobrazbi podeželja je pomenil prehod iz naravne v intenzivno organizacijo kmetijske proizvodnje po drugi svetovni vojni. Socializacija in industrializacija podeželja sta prispevali k zmanjševanju prebivalstva in - predvsem - k zmanjšanju števila ljudi, zaposlenih v kmetijstvu, čeprav je prav kmečko delo pomenilo tisto rezervo v dohodku, ki je prebivalstvu z rednim dohodkom iz delovnega razmerja izboljševala gnotni položaj. Danes pretežna večina kmečkih gospodarstev z zaposlitvijo lastnika ni vezana na kmetijsko proizvodnjo, kar se kaže predvsem v nadaljnjem nižanju števila prvotnih gospodarskih prostorov v prid stanovanjskih.

NASTANEK IN POTEK AKCIJE TER DELO KOMISIJE

V gospodarsko, socialno in ekološko neugodnih časih za kmetovanje in bivanje na podeželju je novinarka regionalnega tednika *Vestnik* Bernarda Balažič Peček pripravljala akcijo za izbor najboljših kmetij na območju nekdanjih štirih pomurskih občin Murske Sobote, Gornje Radgone, Ljutomera in Lendave s temeljnim vodilom "spodbujati k lepši urejenosti podeželja in primerni gradnji, k večji usklajenosti z naravo in skrbi za čistejšo okolje". Akcija je zaradi svoje aktualnosti pridobivala na odmevnosti, saj so prijave prerasle meje obmurskih krajev, tako da je z leti postala najodmevnejša in najbolj množično spremljana akcija severovzhodne Slovenije, pokrita z neposrednimi prenosi, podprta s sponzorstvi največjih slovenskih zavarovalnih hiš, bank in podjetij. Odzivnost na

delo komisije, ki je združevala etnološke, arhitektske, agronome in krajinske arhitektske, ves čas nalaga preverjanje starih in uveljavljanje novih koncepcij.

V komisiji, v kateri sem leta 1995 nasledila kolega etnologa Štefana Smeja in Štefana Skledarja, smo vsa leta ocenjevali: 1. primernost arhitekture stanovanjskega in gospodarskih poslopij; 2. urejenost bivalnega okolja: dvorišča, okrasnega, zelenjavnega in sadnega vrta; 3. primernost kmetovanja; in 4. ohranjanje tradicije ter okolju in naravi prijazno bivanje. Z vključevanjem novih sodelavcev, s tem pa tudi s pomladitvijo ekipe, smo v komisiji namenili večji poudarek spoznanju, da vsaka tradicija izhaja iz inovacije, in naravovarstvenim zahtevam, ki jih prinaša konec 20. stoletja in narekujejo spremembe v zakonitostih kmetovanja, gradnje in bivanja na podeželju. Mednje sodijo načini in vrste gnojenja, ureditev greznice, odvoza smeti in alternativnih virov energije, upoštevanje sprememb v socialni in poklicni strukturi družin...

V preteklem letu smo tako pripravili kar precej novosti, saj so se lastniki lahko prijavljali v treh enakovrednih kategorijah. V kategorijo za Vestnikovo najboljšo kmetijo v letu 1996 so se prijavile, tako kot do tedaj, kmetije, ki jim je kmetijstvo primarna gospodarska dejavnost ali pa si pridobivajo del dohodka z dopolnilnimi dejavnostmi, ki izhajajo iz kmetijstva (prodaja na domu, domačo in umetno obrtjo, kmečkim turizmom). V kategoriji obnovljenih starih hiš so se lahko prijavili vsi, tudi tisti, ki s svojo zaposlitvijo niso vključeni v kmetijsko dejavnost in so hišo adaptirali za trajno ali občasno bivanje (vikend), pri tem pa so upoštevali tiste rešitve ljudskega stavbarstva, ki skupaj s kvalitativnimi spremembami današnje gradnje sooblikujejo arhitekturno prepoznavnost prekmurske ravnine, Murskega polja, Slovenskih goric in Goriškega. Tretjo, zadnjo kategorijo smo namenili iskanju kakovostnih rešitev domačega stavbarstva. Lani so bile to opečne mreže (*vetrniki, lilkasti zid*), ki kljub svoji funkcionalnosti vključujejo določene magične (apotropejske), umetniške in čisto estetske vrline njihovih naročnikov in oblikovalcev.

V času med našimi ocenjevanji v juniju in ob sklepu prireditve, ki jo priredi najboljša kmetija vsakoletnega izbora v sodelovanju z vaškimi društvi in vaško skupnostjo prvo nedeljo v mesecu septembru, so se v *Vestniku* pod uveljavljenim logotipom akcije v poletnih mesecih zvrstili številni strokovni prispevki članov komisije in številnih zunanjih sodelavcev. Ti so bili napisani v obliki nasvetov za ekološko uravnoteženo kmetijstvo, ohranjanje tradicionalnih znanj za potrebe sodobnosti, za ureditev bivalno prijetnejšega, predvsem pa čistejšega okolja, in predstavitev kakovostnih rešitev ljudskega stavbarstva, problematike folklornega predstavljanja omenjenih opravil in (ne)reprezentativnosti turističnega spominka v lokalnih prodajalnah, prehranske kulture kot simbola povezovalnega prostora itd.

Kljub še tako strokovno zastavljenim kriterijem Vestnikove komisije, v kateri sem zaradi pronicljivih strokovnih prizadevanj, podprtih s teamskim delom, lani sodelovala že

drugič, nam še tako skrbni spremljevalci Vestnikovih akcij radi poočitajo, da za najboljše razglasimo tiste kmetije, katerih stavbna podoba je izključno biser ljudskega stavbarstva, ali da je njihova kmetijska proizvodnja med najintenzivnejšimi. Še največkrat pa smo bili deležni očitka, da se za najboljše odločimo tam, kjer okenske in balkonske police oblikujejo nekakšne cvetlične zidove pod težo živoharnega cvetja in masivnih cvetličnih korit, ki naj bi izkazovali skrbnost gospodinje in njeno ljubezen do cvetja - skratka, da izbiramo najlepšo kmetijo, čeprav je podobnih akcij v drugih medijih čez celo leto dovolj. Naši izbori pa, vključno z zadnjim, dokazujejo prav nasprotno, saj so rezultat nenehnih kompromisov in strokovnih preverjanj na terenu in med sodelavci v komisiji.

PREDSTAVITEV ETNOLOGOVEGA DELEŽA V KOMISIJI

Obiski na pomurskih kmetijah so pomenili prvovrstno priložnost za spremljanje zakonitosti kmetovanja in bivanja oz. spremljanja starih in novih gospodarskih, bivalnih in prazničnih vsebin. V nasprotju z življenjskimi navadami na začetku stoletja se je s stavbno prenovo večina vsakodnevnih aktivnosti preselila v kuhinjo, kajti hiše, katerih razporeditev temelji na tradicionalni tlorisni zasnovi, nimajo predvidenega ločenega prostora za dnevno bivanje. V skladu s splošno tendenco po širitvi bivalnega prostora je nekdanja *lža* izgubila svojo bivalno funkcijo in ostala namenjena edinole spanju, ob pomembnejših družinskih slavljih pa tudi sprejemu gostov. Med spremljevalne pojave v začetku 70. let je sodilo povečanje okenskih odprtin in nadomestitev dvokrilnih oken s trikrilnimi ter ureditev opreme hiše (nakup televizijskega sprejemnika, zamrzovalne skrinje, pomivalnega stroja).

Načini shranjevanja in konzerviranja živil so se na pomurskih kmetijah ohranili iz najstarejše preteklosti. Med najstarejše in najpogostejše vsekakor sodita dimljenje svinjskega mesa nad odprtim ognjem - ponekod na Goričkem celo samo sušenje na vetru - in kvašenje živil rastlinskega izvora (repa, zelje, kumare, paprike, gobe). Preverjenost in uporabnost zadnjega načina se kaže tudi v tem, da ga uporabljajo za shranjevanje povrtnin, ki jih v preteklosti niso gojili.

Poleg upoštevanja starih načinov shranjevanja in konzerviranja, ki so prinesli temeljno število točk, potrebnih za uvrstitev med deset najboljših kmetij, so dodatno točkovanje prinesli mlajši načini kot posledica prilagajanja novim prehrabnim zahtevam in shranjevalnim možnostim. Med mlajšimi načini konzerviranja naj omenim shranjevanje mesa v zaseki (*tínki*), čeprav se mu pripisuje precejšnja starost, ter vkuhanje povrtnin in sadja v marmelade in sokove, ki sta prinesla prednost pri točkovanju pred globokim zamrzovanjem živil. Slednji način konzerviranja je na naših kmetijah najpogostejši, saj omogoča celoletno preskrbo z zelenjavo in mesom, ki je bila v preteklosti odvisna od poljedelskega letnega cikla, vendar je danes prav z vidika kakovosti pripravljene hrane in - v nekaterih primerih - tudi kancerogenega učinkovanja na človekov organizem manj priporočljiv.

Z enovitostjo prehranske kulture tega prostora smo se srečevali ves čas naše akcije, saj na kmetijah kljub precejšnji količini kupljenih živil prevladuje pripravljanje obrokov iz doma pridelanih živil. Izboljšanje življenjske ravni se kaže predvsem v celoletni oskrbi z mesom, saj ni več kmečkega gospodinjstva brez zamrzovalne skrinje, in v povečanem uživanju mesa in mesnih jedi, ki še zdaleč ni več omejeno na nedelje in praznike. Vsakodnevna prehrana je pestrejša,

obogatena s precejšnjimi količinami doma pridelanega sadja, obroki so pogostejši in izdatnejši, saj s količino ni več potrebno varčevati.

Visoko okoljevarstveno zavest so na naših kmetijah izkazali z urejenim odvozom smeti, kar je bilo še pred leti marsikje predmet neodobravanja zaradi dodatnih stroškov odvoza. Če pa odvoz še ni urejen, poskrbijo zanj sami tako, da smeti bodisi odpeljejo na občinsko deponijo bodisi o potrebnem odvozu obvestijo lokalno komunalno podjetje. Staro motorno olje zbirajo in največkrat porabijo kot zaščitni premaz za les ali beton. Vsako dodatno skrb za občasne odvoze olja, starega papirja in škropiv smo dodatno ovrednotili.

V najožji izbor so prišle kmetije, ki so poleg vaškega odvoda uporabljale vodo iz domačega *studenca* ali so slednjega revitalizirale ter kako drugače poskrbele za zmanjšanje porabe energije. Eno od podobnih prizadevanj je prav gotovo montaža kolektorjev sončne energije, za katero se še vedno pogosteje odločajo v mestnem in primestnem okolju kot na podeželju. Stroški nakupa se povrnejo že v prvih štirih letih, kasneje pa je ogrevanje odvisno izključno od števila sončnih ur. Podobno bi veljalo zapisati za nakup varčnih žarnic, od katerih ljudi še vedno odvrčajo visoki stroški nakupa in nezadostna prodornost izdelka.

Pomurske kmetije še vedno ponujajo dom v večini primerov trem generacijam, kar omogoča gospodarsko in socialno stabilnost prebivajočih družin, ki bi jo vsaka zase kot celica zagotovo težje dosegla. Vendar kriterij skupnega bivanja ni bil postavljen kot izključni pogoj, saj smo upoštevali in enake možnosti namenili vsem družinam, tudi tistim, ki so se osamosvojile in kmetujejo zase ali so se priselile iz drugih, da, celo mestnih okolij. Zadnji zgledi so sicer bolj izjeme, ki vseeno potrjujejo dejstvo, da je družina z izročilom v pokrajini ob Muri temelj stabilnega kmetovanja, kar pa ni nujni pogoj za ekonomično in napredno gospodarjenje ter kakovost bivanja.

Življenje v skupnem domu več generacij prav gotovo omogoča številčno in vsebinsko pestro obhajanje šeg in navad, predvsem življenjskega in cerkvenega letnega kroga, ki na naših kmetijah še vedno sooblikujejo pojmovanje poteka časa. Bogastvo in obseg teh praznovanj omogoča in vzdržuje močno družinsko izročilo, ki je najmočnejše tam, kjer so družine razširjene. Vendar smo pri ocenjevanju upoštevali konfesionalno pestrost pokrajine ob Muri, saj, denimo, evangeličanska veroizpoved dovoljuje večjo svobodo pri obhajanju šeg cerkvenega letnega kroga, in se prilagodi vsaki novosti pri obhajanju praznikov (družinska srečanja, srečanja krajanov), s čimer soustvarja izročilo za naslednje rodove.

Visoko smo ocenili vsako ohranjanje dopolnilnih hišnih dejavnosti (izdelovanje lesenih vil, grabelj, pletenje košar iz šibja), vendar smo med našimi obiski na prijavljenih kmetijah iz osnovnega točkovanja izločili česanje perja, luščenje in ličkanje koruze, luščenje bučnih semen, prejo in tkanje ter jih dodatno ovrednotiti. V tem primeru se moramo zavedati, da je pretekli čas dajal prepotraben čas za navedena opravila, ki so pomenila obvezne družabne priložnosti za srečanje in popestritev zimskih večerov, medtem ko je tkanje izumrla hišna dejavnost, ki jo največkrat ohranjajo kot folklorno zanimivost in le redki kot obrt. Omenjena zamudna opravila so si ljudje olajšali z nakupom potrebne kmetijske mehanizacije, čeprav ne najbolj ekonomično izkoriščene, ter z nasadi buč golic.

Nabiralništvo je v Prekmurju omejeno na nabiranje listja in cvetja za pripravo zdravilnih čajev (kamilice, lipa, bezeg, žajbelj). Nabiranje gob za sušenje in prodajo se zaradi čedalje pogostejših obolenj boreliozе odpovedujejo. Nabiranje za

prodajo pa je tudi z vidika ohranjanja bogastva naših gozdov, po katerem nekontrolirano pustošijo tuji in domači gobarji, ni prineslo dodatnih točk kot v prejšnjih letih.

Kmetije, ki so prišle v najožji izbor, so morale zadostiti zgoraj omenjenim kriterijem, ki so omogočili precejšnjo izenačenost in neizstopanje. Do najboljših smo prišli z oblikovanjem dodatnih kriterijev o povezanosti družine z lokalno skupnostjo in vključitvijo kategorije medsebojne pomoči kot pomembne oblike sobivanja na podeželju. Čeprav je vsaka kmetija gospodarsko in socialno zaokrožena enota, ne more obstajati brez stikov z vaško sosesko. Ta se najbolje kaže v oblikah medsebojne pomoči pri delu in ob nesrečah, pri skupnih prireditvah v vasi in kolektivnem obhajanju letnih šeg (pust, velika noč, lucijino, miklavževo). Povezanost članov družine s skupnostjo pa potrjuje sodelovanje v vaških društvih, ki skrbijo za varno bivanje in kakovost kulturnega dogajanja (aktivni kmečkih žena, gasilska in kulturnoumetniška društva).

Ko sem se pridružila komisiji, se nikakor nisem mogla znebiti občutka, da je od začetka akcije med snovalci prevladoval nekakšen nostalgичno sentimentalni pogled na življenje in

delo na pomurskih kmetijah, zaradi katerega se je v Prekmurju konec prejšnjega stoletja sprožil izselitveni val, ki so ga zajezili šele sredi 70. let tega stoletja. Zato sem pri svojem delu poleg že izdelane delovne filozofije preteklih obdobij upoštevala tudi pozitivno vest našega časa, ki nas na vsakem koraku opozarja, da se posledice slabega ravnanja z našo skupno naravno in kulturno dediščino ne bodo ustavile na administrativnih in političnih mejah ali kar za sosedovim plotom. Najbolj od vsega pa je bilo dragoceno spoznanje, da predstavlja podeželje tisto vitalno in nenadomestljivo nasprotje gosto naseljenim industrijskim okoljem, ki s svojo dejavnostjo zagotavlja kontinuiteto stavbnega in krajinskega oblikovanja ter obnovljivost naravnih virov.

Pridelovanje hrane že dolgo ni več edini smoter slovenskih kmetij. S svojim izbranim načinom življenja prebivalci ohranjajo ekonomsko in socialno zdrav, potemtakem tudi življenjsko zanimiv prostor, ki bi ga lahko ponudili zahtevnim in utrujenim prebivalcem iz mestnih okolij za polno in aktivno preživljanje prostega časa, s čimer bi podeželju vrnili vlogo visokakovostnega gospodarskega in bivanjskega prostora.

Summary

THE PRESENTATION OF THE CHOICE OF THE BEST FARMS OF NORTHEASTERN SLOVENIA ORGANIZED BY THE REGIONAL WEEKLY "VESTNIK" 1991-1996

Nataša Konestabo

It has been quite some time since the social and dwelling image of the places by the Mura river ceased being bound to the natural-geographical environment. Various historical, social and economic elements have slowly but persistently been breaking the frames of the self-sufficient rural community. Through various narratives it projected stereotypes about the fertility of the soil, yet the latter has never been shared by the majority.

Agrarian overpopulation and Hungarian hereditary legislation have kept breaking the land into plots and small husbandries, which created conditions for seasonal employment - first within Hungarian provinces, while after 1890 emigration streams permanently led to the overseas countries. Extensive, and from 1952 even illegal migration movements have, as several other times before, changed the ethnic, occupational, land and social relations.

The passage from the co-natural to an intensive organization of agricultural production after WW II was an important turning point in the transformation of the countryside. The socialization and industrialization of the countryside contributed to a decrease of population, and especially to the reduction of the number of people employed in agriculture although farming provided those reserves in their income which improved the material status of the population whose regular income came from their jobs. Nowadays the great majority of husbandries are not bound to agricultural production, which is particularly evident from the further reduction of the number of the former farm buildings to the benefit of residential ones.

Foto: Dokumentacija SEM